

Η ΛΕΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΝΕΣΤΛΕ

Διατί ασχολούμεθα και σήμερα ακόμη, 1400 περίπου ἔτη ἄφ' ὅτου ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ἔκλεισε τὴν τελευταίαν φιλοσοφικὴν σχολήν, τὴν ἐν Ἀθήναις πλατωνικὴν Ἀκαδημίαν (529 μ.Χ.) μετὰ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν;

Δὲν ἦτο ἀρκετὴ μία καὶ ἡμίσεια χιλιετηρὶς χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ νὰ καταβάλλῃ αὐτὴν τὴν εἰδωλολατρικὴν φιλοσοφίαν, καὶ νὰ τὴν καταστήσῃ δι' ἡμᾶς περιττήν; Δὲν ὑπερέβαλεν ἡ φιλοσοφία τῶν νεωτέρων χρόνων τόσον πολὺ π' ἀποτελέσματα τῆς ἑλληνικῆς διανοήσεως, ὅπως αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι ὑπερέβησαν τὰς βαθμίδας εἰς τὰς ὁποίας ἔφθασεν ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότης, ὥστε νὰ μὴ ἔχωμεν ἀνάγκην τίποτε πλέον νὰ μάθωμεν ἀπὸ ἐκείνην; Δὲν ἔχει κάθε λαὸς καὶ κάθε ἐποχὴ τὴν ἰδικὴν τοῦ φιλοσοφίαν καὶ ἐπομένως ἡ φιλοσοφία ἐνὸς ἀρχαίου λαοῦ ὅπως εἶναι οἱ Ἕλληνες, νὰ μὴν ἔχῃ ἀκόμη δι' ἡμᾶς κάτι περισσότερον ἀπὸ ἱστορικὸν ἐνδιαφέρον;

Κατὰ πρῶτον εἶναι βέβαια τὸ ἱστορικὸν ἐνδιαφέρον, τὸ ὁποῖον ἐλκύει καὶ τὸν νεώτερον ἄνθρωπον εἰς αὐτὴν τὴν μελέτην. Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία εἶναι ἓνα σπουδαῖον συστατικὸν τῆς εὐρωπαϊκῆς πνευματικῆς ζωῆς, ταύτης δὲ τῆς πελευταίας ἡ ἀνάπτυξις δὲν δύναται νὰ κατανοηθῇ ἄνευ ἐκείνης. Ἀλλὰ παρὰ τοῦτον τὸν ἐντελῶς ἱστορικὸν τρόπον τῆς παρατηρήσεως, ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας ἐμφανίζεται καὶ ὡς μέρος τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ, πρὸ πάντων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Καὶ ἀναμφιβόλως ἔχουν τὰς ρίζας τῶν εἰς τὸν γενικὸν πνευματικὸν χαρακτῆρα τῆς ἐποχῆς τῶν ἐπομένως ἱστορικῶς ἐξαρτῶνται, καὶ μάλιστα καὶ τότε ἀκόμη, καὶ ὅταν αὐτοὶ ὑπερβαίνουν τὴν ἐποχὴν τῶν καὶ με

τάς σκέψεις των διανοίγουν νέους δρόμους διὰ τὸ μέλλον. Ἄλλ' ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας ἔχει ἐπίσης τὴν ἰδικήν της κανονικότητα κατὰ τὴν ἀνάπτυξίν της, καθ' ὅσον ἡ ἐξέλιξις τῶν προσηλαθειῶν πρὸς λύσιν τοῦ φιλοσοφικοῦ προβλήματος τῆς γνώσεως τοῦ κόσμου, δὲν παριστᾷ μόνον ἐξωτερικὴν καὶ κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἦττον τυχαίαν ἀλληλουχίαν, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον τὸ ἔν πρόβλημα προέρχεται ἀπὸ τὸ ἄλλο κατ' ἐσωτερικὴν ἀναγκαιότητα, τὸ ἔν σύστημα ἀκολουθεῖ τὸ ἄλλο, ὡς πρόοδος αὐτοῦ ἢ ὡς συμπλήρωμα, ὡς ἀναίρεσις ἢ ὡς ἀντίθεσις του. Τοιοῦταιτρόπως ἀντικατοπτρίζει ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας ἐνὸς λαοῦ τὴν ἀνάπτυξίν τῆς σκέψεώς του, καὶ ἡ ἱστορία τῆς γνώσεως γίνεται πάλιν ἔν τμήμα τῆς γνώσεως τῆς ἱστορίας.

Δυνάμεθα ὅμως νὰ ὀμιλοῦμεν περὶ μιᾶς καθόλου ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας; Δὲν παρήγαγε φιλοσοφίαν κάθε λαός, οὐδὲ κάθε πολιτισμένος λαός. Πολλοὶ λαοὶ ἔχουν προφήτας, ἀγίους, μεταρρυθμιστὰς θρησκείων, ἀλλ' ὀλίγοι μόνον ἔχουν φιλοσόφους, ἀπὸ δὲ τοὺς λαοὺς τῆς ἀρχαιότητος, ἐκτὸς τῶν Ἑλλήνων, μόνον οἱ Ἰνδοὶ καὶ οἱ Κινέζοι. Διὰ τοὺς τελευταίους τούτους οἱ γνωρίζοντες τὴν φιλοσοφικὴν των φιλολογίαν λέγουν ὅτι ἡ γλῶσσα των εἶναι ἦττον κατάλληλος διὰ τὴν φιλοσοφίαν, καὶ ὅτι τὸ βαθύτατον φιλοσοφικόν των σύστημα, ὁ Ταοϊσμός τοῦ Laotsé, εἶναι μάλλον μυστικισμὸς παρὰ φιλοσοφία, ὁ δὲ Kongtse, κατὰ τὴν ἰδίαν του μαρτυρίαν, ἀκολουθεῖ τὴν παράδοσιν, δὲν εἶναι δημιουργὸς καὶ ἔχεται στερρῶς τῆς θρησκείας, κηρυξ μάλλον τῆς ἠθικῆς παρὰ φιλόσοφος, δὲν ἔχει δὲ καμμίαν ἰδιοφυϊαν διὰ μεταφυσικὰ ζητήματα. Οἱ Ἰνδοὶ ἀληθῶς ἔχουν παραγάγει διάφορα φιλοσοφικὰ συστήματα, ἀλλ' ἡ Ἰνδικὴ φιλοσοφία ἀκόμη καὶ εἰς τὰ ὑλιστικὰ της συστήματα οὐδέποτε χάνει τὴν ἐπαφήν της μετὰ τὴν θρησκείαν, οὐδέποτε γίνεται ἐπομένως ἀνεξάρτητος καὶ παραμένει μετὰ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀποστρεφῆς τοῦ κόσμου ἐντελῶς ξένη πρὸς ἡμᾶς. Ὅπωςδῆποτε ὅμως, οὔτε μεταξὺ τῶν Κινέζων καὶ τῶν Ἰνδῶν, οὔτε μεταξὺ ἐνὸς ἐκ τῶν δύο τούτων λαῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων, ὑφίσταται συνάφεια φιλοσοφικῆς σκέψεως, ἀλλ' ἕκαστος ἐκ τῶν τριῶν τούτων λαῶν ἔχει ἀναπτύξει τὴν φιλοσοφίαν του ἐκ τοῦ ἰδίου του εἶναι. Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἔγινε ἡ μήτηρ τῆς ὅλης εὐρωπαϊκῆς φιλοσοφίας. Διότι ἀκόμη καὶ ὅτι οἱ Ρωμαῖοι προσέφεραν διὰ τῆς φιλολογίας των ὡς φιλοσοφικὰς ιδέας, δὲν εἶναι πρωτότυπον, ἀλλὰ παρελήφθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ παρεδόθη μετὰ τὸ ἔνδυμα τῆς λατινικῆς γλώσσης εἰς τὸν μεσαιωνικὸν κόσμον καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἔχει μαζί μετὰ τὰ ἄλλα δημιουργήματα τοῦ ἑλ-

ληνικοῦ πνεύματος τὸν πρωτότυπον καὶ θεμελιώδη χαρακτῆρα διὰ τὴν καθόλου ἐξέλιξιν τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Οὐδέποτε λαὸς ἀντιμετώπισε μετὰ μεγαλυτέρας ἀμεροληψίας τὴν ἰδίαν του ὑπόστασιν καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἐκπηγάζοντα καθεστῶτα, ἦθη, ἔθιμα, ὅπως οἱ Ἕλληνες. Οὐδέποτε λαὸς προσέβλεψε μὲ ἀνοικτότερον ὄμμα εἰς τὸν περιβάλλοντα αὐτὸν κόσμον καὶ εἰς τὸ ὅλον σύμπαν ὅπως αὐτοί. Καὶ ἡ ἀμεροληψία των αὐτῆ, συνδεδεμένη μὲ ἰσχυρὸν αἴσθημα τῆς πραγματικότητος, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνταποκρίνεται μίᾳ ὄχι ὀλιγώτερον ἰσχυρὰ ἀφαιρετικῇ δύναμις, κατέστησεν αὐτοὺς ἱκανοὺς ἐνωρίτατα νὰ γνωρίσουν τὰς θρησκευτικὰς των ἰδέας, ὅπως πράγματι ἦσαν, δηλαδὴ πλάσματα μιᾶς καλλιτεχνικῆς φαντασίας, καὶ εἰς τὴν θέσιν ἑνὸς μυθικοῦ κόσμου, νὰ θέσουν ἕνα ἀπὸ τὴν δύναμιν τῆς ἀνεξαρτήτου ἀνθρωπίνης σκέψεως, ἕνα ἀπὸ τὸν λόγον κατασκευασθέντα κόσμον ἰδεῶν, ὁ ὁποῖος ἠδύνατο νὰ ἔχη τὴν ἀξίωσιν νὰ ἐξηγήσῃ φυσικῶς τὴν πραγματικότητα. Ἐὰν δὲ δὲν εἶναι μικρὸν κατόρθωμα τὸ νὰ ἰδῆ κανεὶς καὶ νὰ προβάλῃ τὰ προβλήματα — διότι τὸ ἀπορεῖν εἰς τὴν παραδιδομένην, ἀφελῆ ἐκδοχὴν, τὸ θαυμάζειν, εἶναι ἡ ἀρχὴ κάθε φιλοσοφίας — οἱ Ἕλληνες ὡς πρὸς τοῦτο κατώρθωσαν πράγματα ἀθάνατα. Ὅλα τὰ θεμελιώδη προβλήματα τῆς φιλοσοφίας, τῆς θεωρητικῆς, ὅπως καὶ τῆς πρακτικῆς, αὐτοὶ ἐπρόβαλαν καὶ ἀπῆντησαν εἰς αὐτὰ μὲ τὴν ἰδιάζουσαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα διαυγῆ καθαρότητα. Αὐτοὶ παρήγαγον τὰς κυρίας ἐννοίας τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως, καὶ ἐπειδὴ φιλοσοφία καὶ φυσικὴ ἀρχικῶς ἦσαν ἠνωμένοι, κατὰ μέγα μέρος ἐπλασαν ἀκόμη καὶ τῆς φυσικῆς τὰς κυρίας ἐννοίας, μὲ τὰς ὁποίας ἐκινεῖτο καὶ εἰργάζεται ὁλόκληρος ἡ κατόπιν εὐρωπαϊκὴ φιλοσοφία καὶ ἐπιστήμη. Ὅλα τὰ κυριώτατα μαθήματα τῆς φιλοσοφίας αὐτοὶ ἱδρυσαν, ὅλας τὰς τυπικὰς μορφὰς τῆς περὶ τοῦ κόσμου θεωρίας αὐτοὶ διέπλασαν. Καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ φιλοσοφία τοῦ Μεσοῦ Αἰῶνος, ἡ σχολαστικὴ, εἶχεν ἀνάγκην αὐτῆς, καὶ ὅταν ἠπειλεῖτο νὰ ἀπονεκρωθῆ εἰς ἕνα κακῶς ἐννοούμενον Ἀριστοτελισμὸν, πάλιν τὸ γνήσιον ἑλληνικὸν πνεῦμα, τὸ κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν ἐκ νέου ἀπελευθερωθὲν, ἐξήγειρε τὴν σκέψιν καὶ τὴν ἔρευναν τῆς ἐποχῆς πρὸς νέαν ζωὴν καὶ παρεσκεύασε τὴν φιλοσοφίαν τῶν νεωτέρων χρόνων. Καὶ ἐὰν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, συνεπεία τῆς προόδου τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν, καὶ τὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα ἔγιναν πολυπλοκώτερα, πάλιν καὶ εἰς τοὺς δυσκόλους τύπους μαιάνδρους τῶν σκέψεων, ἐκεῖνος πρὸ πάντων θὰ ἐπιτύχῃ, ὁποῖος ἔχει σταθερῶς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του τὰς μεγάλας κυρίας γραμμὰς τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως, τὰς ὁ-

ποιίας οἱ Ἕλληνες διὰ κάθε ἐποχὴν ἐχάραξαν, ἐκεῖνος ποῦ ἔμαθε νὰ ἀνάγῃ τὸ πολύπλοκον εἰς ἀπλᾶς κυρίας σκέψεις καὶ ἀπὸ αὐτὰς νὰ τὸ ἐννοῇ. Δὲν πρέπει δὲ νὰ θεωρῆ κανεὶς τὰ οἰκοδομήματα τῆς σκέψεως τῶν ἐλλήνων φιλοσόφων μόνον ὡς προπαίδειαν διὰ τὴν νεωτέραν φιλοσοφίαν, ἀλλ' ὡς ὕψιστον κατόρθωμα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπίνης πνευματικῆς ζωῆς, ἔχον καὶ ἴδιαν ἀξίαν. Οἱ Ἕλληνες ἀπέκτησαν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως καὶ ἐκήρυξαν καὶ ἐπραγματοποίησαν μέχρι τέλους τὴν αὐτονομίαν τοῦ λογικοῦ, πρὸ πάντων ἀπὸ δύο ἀπόψεις. Ἡ σοφία, ὑπὸ ἐλληνικὴν ἔννοιαν, περιελάμβανε πάντοτε, ἐκτὸς τῆς θεωρητικῆς ἐξηγήσεως τοῦ κόσμου, καὶ ἓνα ὠρισμένον πρακτικὸν τρόπον διὰ τὴν ζωὴν. Τοιοῦτοτρόπως, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐχάρακτῆριζε τὸν Ἕλληνα σοφόν, ἐκτὸς τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψεως, ἦτο ἀκόμη καὶ ἡ λογικῶς δικαιολογημένη ἐσωτερικὴ ἐλευθερία τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς, ἡ αὐτάρκεια. Οἱ μεγάλοι Ἕλληνες φιλόσοφοι εἶχαν ζῆσει πάντοτε ὡς φιλόσοφοι. Τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὁ Νίτσε ὠνόμαζεν «εὐτολμον διαφάνειαν φιλοσοφικῆς ζωῆς», καὶ τὸ ὁποῖον ἐζήτει ἀπὸ τὸν φιλόσοφον τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἀκόμη καὶ ἡ ἔλλειψις ἐνὸς θρησκευτικοῦ δόγματος ἠὲν ὀνει τὴν ἐμφάνισιν καὶ τὴν διάδοσιν φιλοσοφικῶν προσπαθειῶν πρὸς ἐξήγησιν τοῦ κόσμου. Καὶ οὕτω ἡ πρακτικὴ φιλοσοφία διὰ τὴν ἔλλειψιν μιᾶς ἐπὶ τοῦ κύρους τῆς θρησκείας βασιζομένης ἠθικῆς, ἐπλήρωνεν ἀκριβῶς ἓν κενὸν εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ λαοῦ, μίαν θέσιν ὅπου παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς, ἐστέκετο ἡ πίστις εἰς μίαν θρησκείαν ἀποκαλύψεως, κανονίζουσαν ἀκόμη καὶ τὴν πρακτικὴν ζωὴν. Τοῦτο δίδει εἰς τὴν ἐλληνικὴν φιλοσοφίαν τὴν μεγάλην τῆς δημοτικότητας, τοῦτο τῆς ἐδημιούργησεν εἰς τὴν ζωὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ βραδύτερον τῶν Ῥωμαίων θέσιν πολὺ σπουδαιότεραν καὶ σημαντικωτέραν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν κατεῖχε ποτε ἡ φιλοσοφία τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἡ νεωτέρα φιλοσοφία, παρ' ὅλην τὴν θεωρητικὴν διατήρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς, ἐν τῇ πραγματικότητι ὅμως περιορισμένη ὑπὸ τῆς δυνάμεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καὶ μιᾶς ἐπὶ τῆς θρησκείας βασιζομένης ἠθικῆς, ἔμεινε πάντοτε κτῆμα καὶ ἰδιοκτησία ἐνὸς σχετικῶς μικροῦ κόσμου. Τοῦναντίον, ἡ ἐλληνικὴ φιλοσοφία, ἀναπτυχθεῖσα ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ, ὅπως πρὸ αὐτῆς ἡ τέχνη καὶ ἡ ποίησις, εἶναι ὀργανικὸν συστάτικόν τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἀνήκει εἰς αὐτὴν ἢ αὐτὴ ὑπερχρόνιος ἀξία, ὅπως καὶ εἰς τὰ ἄλλα μεγάλα δημιουργήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, πρὸς τὰ ὁποῖα τὴν

συνδέει ἀκόμη καὶ ἡ τελεία καλλιτεχνικὴ μορφή τῆς διατυ-
 πώσεως εἰς τὰ ἄριστα ἔργα τῆς. "Ὅπως τὰ ποιήματα τοῦ
 Ὅμηρου, ὅπως τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἀττικῆς τραγωδίας
 καὶ τῆς τέχνης ἐπὶ τοῦ Περικλέους, στέκεται καὶ τοῦτο τὸ
 δημιούργημα τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος πρὸ ἡμῶν ἀειθα-
 λές.

ΝΕΣΤΛΕ

Μετάφρασις ἀπὸ τὸ Γερμανικὸν